

Néhány megjegyzés az akadémiai intézetekben dolgozó fiatal kutatók helyzetéről

Köpeczi Béla

Az akadémiai intézetekben dolgozó fiatal kutatók helyzetéről szóló vita-indító cikkem, amely a Magyar Tudomány 1972. évi 11. számában jelent meg, örvendetesen széles körű visszhangra talált. *Bakos István*, aki maga is részt vett a fiatalok helyzetével összefüggő felmérésben, megpróbált összképet adni a problémákról — személyes interjúk alapján is. *Tóth Pál* a tudományos utánpótlás nevelésének fontosságára, ennek érdekében a tudományos diákkörök fokozottabb felkarolására hívta fel a figyelmet. *Pethes György* a felsőoktatásban dolgozó fiatal oktatók-kutatók tudományos munkájával kapcsolatos aktuális kérdésekről, az akadémiai intézetek és az egyetemek kapcsolatáról, az oktatók és kutatók cseréjéről írta meg véleményét. *Palásti Ilona* részletesen ismertette azokat az eredményeket, amelyeket a Matematikai Kutató Intézet a fiatal kutatók kiválasztásában és képzésében elért. *Legendi Tamás* és *Varga András* a kérdések széles körét érintették a tudománypolitikától a szociális vonatkozásokig, a Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézetben rendezett vitát is tükrözve.

Válaszomban most nem térek ki minden felvetett problémára, annál is inkább nem, mert a következő hónapokban az ifjúsági parlamentek lehetőséget adnak a fiatalok helyzetével való részletes foglalkozásra az egyes intézetekben és az egész akadémiai kutatóhálózat tekintetében. Mindössze néhány észrevételt teszek a hozzászólásokban leginkább érintett kérdésekre.

1. Teljes mértékben osztom *Tóth Pál* véleményét, hogy *a tudományos diákkörökben* végzett munka jelentősége nagy felelősséget ró a tudomány valamennyi képviselőjére, és részükéről is fokozottabb figyelmet igényel. A tudományos gyakornokok és egyes tudományos segédmunkatársak kiválasztásáról és alkalmazásáról szóló 10/1972. számú főtítkári utasítás kimondja, hogy egyenlő feltételek esetében előnyben kell részesíteni azt a pályázót, aki a tudományos diákkörben eredményes munkát végzett. Ezenkívül az Akadémia illetékes vezetői felhívták az intézetek figyelmét, hogy fokozottan segítsék a tudományos diákkörök munkáját, adjanak helyet a diplomamunkát végzőknek, konzulensekkel támogassák a diákköröket, vegyenek részt a témák kijelölésében, a dolgozatok elbírálásában.

2. Ugyanehhez a kérdéskomplexumhoz tartozik *Bakos István* és *Pethes György* írásának az a része, amely *az egyetemi hallgatóknak a kutatóintézetek munkájába történő bevonása* mellett foglalt állást. A megfelelő kiválasztást alapozza meg az, ha minél több egyetemi hallgató kötődik diplomamunka, diákköri dolgozat készítése stb. céljából az intézetekhez, ha részt vesz az ott rendezett szakmai szemináriumokon, tanfolyamokon, ha közvetlen kapcsolatba

kerül a kutatókkal. Egyre több intézet teremti meg a szervezett formákat az egyetemi hallgatókkal való foglalkozáshoz s erre biztatjuk magunk is az intézeti vezetőket.

3. Az említettek szóvá teszik az *intézeti kutatók és az egyetemi oktatók szorosabb kapcsolatát, sőt cseréjét* is. Jelenleg mintegy 600 kutató, a teljes kutatóállomány 30%-a vesz részt az oktatómunkában. Többen is lehetnének. Az egyetemi oktatók közül jónéhányan részt vesznek az intézetek által kezdeményezett vagy koordinált kutatásokban. Ezek száma is lehetne nagyobb. A kutatók és oktatók közötti kapcsolatok erősítésének egyik formája lehetne az időleges kölcsönös berendelés az érdekelt intézethez, illetve egyetemhez, esetleg hosszabb időre is. Erre elvileg lehetőség van, a gyakorlatban azonban mindaddig, jórészt szemléletbeli okok miatt, nem valósult meg.

Az eddig történtek ismeretében Pethes Györgynek az a javaslata, hogy a kezdő kutató töltsön el néhány évet egyetemi és főiskolai tanszéken, és így kerüljön az intézetekhez, jelenleg alig látszik megvalósíthatónak. Az egyetemek státuszviszonyai nem teszik lehetővé, hogy mások részére képezzenek szakembereket. A kutatóintézetek nem tudják hosszabb ideig nélkülözni fiatal munkatársaikat, különösképpen ha a speciális szakmai ismereteket az intézetek keretében kell elsajátítaniuk.

Járhatóbbnak tűnik az a másik út, hogy az egyetemi oktatás keretében kell foglalkozni a kutatóképzéssel. Hasznos lenne, ha az egyetemi hallgatók megismerkedhetnének tanulmányaik idején a kutatás alapvető módszereivel és eszközeivel, megtanítanák őket a szakirodalom követésére, a kísérleti eredmények értékelésére. Ilyen módon nem telnének el évek a kutatómunka alapvető módszereinek elsajátításával, amit joggal sérelmeznek a fiatal kutatók. Segítené ennek a problémának a megoldását, ha akadémiai kutatók és más neves szakemberek gyakorlati foglalkozásokkal egybekötött speciálkollégiumokat vagy szemináriumokat gyakrabban tartanának az egyetemen.

4. Palásti Ilona írásával kapcsolatban — amelyben *a matematikus-kiválasztás és -képzés* nyolcvan évre visszapillantó tapasztalatait ismertette meg velünk — felmerül a kérdés, vajon miért ne lehetne más tudományzakok területén is az itt már bevált módszereket alkalmazni. A lehetőségek országos diákversenyekre, pályadíjak kiírására minden tudományszakon többé-kevésbé adottak, jobban kellene élnünk velük.

Ugyancsak a Palásti Ilona által jelzett súlyos matematikus-gonddal kapcsolatban — nevezetesen, hogy mindinkább telítődik a szakma és nem tudják elhelyezni a fiatal tehetségeket — úgy vélem, segítené a helyzetet, ha a Matematikai Kutató Intézet más akadémiai vagy Akadémián kívüli intézetek részére is képezne matematikusokat, akik más tudományágakban éppen a matematikai módszerek alkalmazásában tudnának segítséget nyújtani.

5. A Számítástechnikai és Automatizálási Kutató Intézet két fiatal kutatójának, Legendi Tamásnak és Varga Andrásnak „Utóhang”-jával kapcsolatban úgy érzem, több észrevételt kell tennem. Mindenekelőtt Legendi Tamásnak arra a megfogalmazására kell reagálnom, amely szerint „a legtöbb fronton az a helyzet: mindenről lehet beszélni, de nem történik semmi, vagy minimális eredmény születik”. Én nem bescsülném le ily mértékben a szólásszabadságot. Ami a cselekvést illeti, persze, jó volna, ha gyorsabban haladnánk.

Azzal a megállapítással egyet kell értenem, hogy a *kandidátusok* anyagi megbecsülése nem megoldott, az erkölcsi megbecsülés hiányát azonban nem látom. Tudományos fokozattal bíró szakembereinket széles körű társadalmi megbecsülés övezi. Sok esetben talán inkább még túl is becsülik a fokozatok jelentőségét, ami abban is megmutatkozik, hogy a legtöbb oktatási, kutatási és egészségügyi intézménynél a jelentősebb állások betöltésénél megkövetelik a tudományos fokozatot. Annak, hogy a fiatal kutatók között kevesebb a tudományos fokozattal rendelkező, mint a megelőző korosztályokban, mélyebb okai vannak, amelyek pontos felderítése alaposabb vizsgálatot igényel.

6. Nem kívánom vitatni, hogy a *határozott idejű kinevezés*, illetve *megbízás*, vagy ahogy a szerzők nevezik, „szerződéses munkaviszony” bevezetése „rendkívül ellenszenves” sok fiatal kutató számára. A cél az volt, hogy jogi lehetőséget nyújtsunk mind a kutatók, mind az intézeti vezetés számára az esetleges munkahelycserére, illetve — az egészen fiataloknál — a kiválasztás felülbírálására is. A rendelkezés a fiatal kutatók szempontjából egyébként lényeges változást nem hozott, mivel a tudományos gyakornokok és segédmunkatársak eddig is határozott időre nyertek kinevezést. Ez a kör most a fiatal tudományos munkatársakkal bővült, akiknek létszáma évente kb. 30 – 40 főt tesz ki. Tapasztalatunk még semmilyen irányban nincs, így nem indokolt a rendelkezésnek az a túlzottan negatív megítélése, ahogyan azt a két intézeti fiatal hozzászólásában teszi.

7. Mindkét hozzászóló felveti vitacikkében, hogy a fiatal kutatók mellé beosztott *patronálók*, tapasztaltabb kutatók, valamilyen formában anyagi és erkölcsi elismerésben részesüljenek, mert jelenleg nem érdekeltek ebben a munkában. A fiatal kutatók képzésének és továbbképzésének rendjéről szóló 4/1973. (Akadémiai Közlöny 14. száma) MTA—F számú főtítkári utasítás 17. pontja részletesen szabályozza a patronálók feladatait. Az utasítás kitér arra is, hogy a patronáló kutatót, amennyiben a gondjára bízott kezdő kutató elkészítette egyetemi doktori értekezését, jutalomban kell részesíteni. A patronáló munka jelentőségét kívánta a rendelkezés hangsúlyozni, amikor leszögezte, hogy a patronáló kutató oktató-nevelő tevékenységét a négyévenként esedékes minősítésnél is értékelni kell. Az ifjúságról szóló 1971. évi IV. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról kiadott 1/1973. számú (Akadémiai Közlöny 12. száma) elnöki és főtítkári együttes utasítás 29. pontja pedig úgy intézkedik, hogy az intézetek igazgatóinak személyi minősítéskor figyelembe kell venni az ifjúság nevelése és szakmai fejlődése érdekében végzett munkát is. Úgy gondoljuk, hogy ezek az intézkedések növelik a kezdő kutatókkal foglalkozók felelősségét, munkájuk jelentőségét és ezzel együtt megbecsülését is.

A fiatal kutatók képzésével összefüggő többi kérdéssel — amit Legendi Tamás és Varga András hozzászólásában felvetett, úgymint a külföldi tanulmányút, a nyelvtanulás, a munkavégzés módja — most nem foglalkozom, mert mindezeket szabályozza a már említett főtítkári utasítás.

8. A szociális problémák közül egyet emelek ki. A *lakás gondok* megoldása az egyik leg súlyosabb feladatunk. A közeljövőben megindulhat a 130 lakásos Meredek-utcai akadémiai lakótömb építése. Most készül a beruházási program, a részletes tervdokumentáció a jövő év első felében lesz meg. Az építkezés

várhatóan 1975 első vagy második negyedében kezdődik el, a lakótömb elkészülte 1977 elejére várható. A lakásvásárlók értesítése, illetve a szervezés előrei láthatólag 1974 második felében kezdhető meg. Ezen túlmenően lakásépítés kölcsön igénybevételével más úton is otthonhoz juttathatunk fiatalokat. 1970-től 1974 márciusáig 101 fiatal részesült 60-100 ezer forint kamatmentes lakásépítési kölcsönben.

9. Jelenleg az intézeti fiatalok *tájékoztatása* nem kielégítő, de tegyük hozzá, hogy az idősebb kutatóké sem. A Központi Hivatal igyekszik e téren javulást elérni, s ezt a célt szolgálja az „Akadémiai Tájékoztató” kiadása, illetve megküldése az intézeteknek, továbbá az Akadémiai Közlöny és a Magyar Tudomány című folyóiratunk.

A tájékoztatás megjavítása nem lehetséges anélkül, hogy az érdekeltek maguk is ne keressék meg az információ forrásait. Magyarul, hogy az intézeteinkben ne ismertessék a rendeleteket, utasításokat és más közérdekű közleményeket. Hogy a dolgozók ne olvassák el azokat az írásos tájékoztatókat, amelyek az említett kiadványokban látnak napvilágot. Tudományos közéletünk sok gondját oldhatja meg a szó szoros értelmében felfogott *kommunikáció*. A fiatal kutatóknak is nagyobb aktivitást kell tanúsítaniuk a kellő informáltság megszerzésében. Reméljük, hogy az ifjúsági parlamentek is segítik ezt a célkitűzést.

*

Az ifjúság helyzetével kapcsolatos akcióprogramunkban rögzített célkitűzéseink közül mindaz valóravált, vagy a megvalósulás felé halad, ami az Akadémia keretei között lehetséges volt. A bérezés vonatkozásában sor került ezeken túlmenő intézkedésekre is.

A hozzászólóknak és vitatkozóknak azt ígérhetem, hogy a Magyar Tudományos Akadémia továbbra is nagy gonddal és figyelemmel kíséri a fiatalok helyzetének alakulását és segíti abban őket, hogy a tudomány és a közösség szolgálatában fejthessék ki tevékenységüket.